

AZ ÉLET VALLÁSA.

(U. I. Társaság sz.-káli vándorgyűlésén tartott szabadelőadás.)

„Nincs tisztább öröm, mint a káröröm“ — jelenti ki nagy garral a jól ismert Ignotus. S ha igaza volna, ha a mélyen t. közönség is vallaná ezt a — szerintem — részeg elvet, úgy érezném magamat ez előadó helyen, mint a siralomházban ülő elítelt, ki előtt minél fényesebbnek tűnik föl a nap, annál nyomasztóbb rája és elviselhetlenebb a halálos ítélet. Szerencsére azonban az örömeink e gyászos evangéliuma nem isteni kijelentés, sőt emberinek is igen gyarló. Sokkal inkább érezhető rajta a dekádencia gyümölcsének fanyar ize, semhogy élvezőinek tiszta gyönyörűséget nyújthatna. Én tehát magamban elfogadom és megnyugszom, hogy inkább jóakarátú elnézés, mint kárörvendő lekicsinylés fogja kísérfni előadásomat, melyben az élet vallását hirdetem s az én hitemről teszek elevenek és holtak előtt nyílt vallomást. S ha már magamat eképf megnyugtattam, sietek megnyugtlatni másokat is arról, hogy ez előadással korántsem pályázom egy új vallásalapítás babérfjaira s még a divatos reformátorok hamar hervadó koszorúja se nyugtalanít. Nem vagyok apostol, csupán szerény igényű misszionárius. Hirdetője, terjesztője a legigazabb hitnek, az életeszmenynek s e hittérfítői munkásságban szívesen vállalom, ha kell, a megkövezést, a vértanaságot is. Mielőtt azonban ilyen komoly áldozatokra kerülne a sor, tudnunk kell, mi az, ami annyira lelkesít s nagy elszánásokra késztet.

A vallások életében — külső megjelenésben épen úgy, mint a belső átélésben — különböző eltérések mutatkoznak. A hány ház, annyi szokás, ahány fej, annyi gondolkozás, ahány szív, annyi és olyan lelkesülés. Abból az igazságból, hogy a vallás tulajdonképen *magánügy*, az emberi léleknek Teremtőjével való benső ügye: önként következik minden vallás egyéniessege és a lélek milyenségtől függő fokozatos értéke. A világvallások sorában nekem, a kereszténynek, első helyen áll az evangéliumi hit. A keresztény reformált vallások között

pedig az unitárius felfogást vallo leghivebbnek a régi, jámbor egyházi atya elfogultsága nélkül, ki azt vallotta, hogy az emberi lélek már természeténél fogva keresztény. Én nem mondom, hogy minden ember már születésekor unitárius, bár úgy érzem: annak kellene lennie, mert ahol az ember kezdődik, ott az öntudat, a józan ész dominál s az emberiségnek ez az örök lámpája vitte vissza az első unitárius reformátort a filozofáló és dogmatizáló páli levelektől, hol a többiek megállapodtak, az evangéliumok hamisítatlan, őstiszta forrásaihoz. Csalódottság keserű érzését senkifiában sem akarom felköltetni a részben, mintha én egyedül üdvözítőnek az unitárius felfogást jelölném ki. Nem. Minden eszményi tisztasága mellett is egy vallásnak csak akkor van üdvözítő ereje, ha az egészen az életé s gyakorlatában az élet lelke vezeti, a nemes egyszerűség. Erről a fogalomról pedig tudnunk kell azt, hogy a jó eszméjéből fakad s ezért igazi kulturális tényező és magasabbrendű érték. Amiért a régi költők annyit lelkesültek, a „szent egyszerűség“ nem jelent szent együgyűséget. Az élelnemességért hevülő, természetimádó bölcsek mikor azt hangoztatták: „vissza a természethez“, tulajdonkép ezt mondták: vissza az egyszerűséghez. Az a gúnymosoly pedig, mellyel Voltaire kíséri a Rousseau bölcseletét, miszerint őneki, valahányszor e természetimádót olvassa, mindig az az érzése támad, hogy négykézláb jár: a XX. század kiművelt emberének, az erkölcsi tisztaságnak haldokló vonaglásává torzult el. S épen ez a vonaglás mutatja, hogy az édes gyermekét kitagadó mostoha anya módjára az egyszerűséget lemosolygó és eláruló kultúra hamarabb visszalökheti az embert a négy lábúak sorába. Abból a kulturából, mely az emberen kívül álló természet lebirásával és leigázásával dicsekszik, de az emberben lévő természet vadságát nem tudja megfékezni, nekünk már elég volt. Nekünk az a kultúra kell, mely az igazi műveltség fokmérőjéhez, a lélek nemességéhez, az élet teljességéhez vezet. Ennek a jelszava pedig az egyszerűség.

Hiszen voltaképp a természeti élet nagyszerűsége is az élet megjelenésének egyszerűségében rejlik. Amí szépséget, bájt, kellemet és összhangot főtár előttünk, azt mind egyszerű, hamisítatlan valójában árulja el és adja értésünkre. A lilium nem hamisítja színét és a pacsirta nem torzítja énekét, hanem az egyik pompázik s a másik dalol úgy, miként a saját természete diktálja, miként az Isten teremtette.

Van egy érdekes esztétikai felfogás, mely azt vitatja, hogy a természet utánozza a művészetet s nem pedig megfordítva: a művészet a természetet. Eszerint „a természet egyszerűen másolja a tájképfestőt s tőle kéri kölcsön a hatásait“. „Az ember semmit sem lát addig, míg a szépséget nem látja. Akkor és csakis akkor kezd az a dolog létezni. Pl. manapság az emberek látják a ködöt, de nem azért mert *van* köd, hanem, mert a költők és festők révén megtanulták, hogy milyen rejtélyes bája van a ködnek“. Így volnánk a naplementével is.*

Ez a ködös elmélet annak a bölcséleti rendszernek nyújt testvér kezét, amelyik összegezve ebben a mondatban nyer kifejezést: „az én teszi a nem ént“. Nem akarom elvitatni ez irányzattól sem a ködöket, sem a naplementéket, csupán arra mutatok rá, hogy e nézet szerint is, ha a természet szépségeit mi kölcsönözzük, a természeti jelenségek közvetlenségének hatásától elbájolva bensőnkben az egyszerűség gondolatának tapsolunk és helyeslünk. Ez a gondolat bizonyára ott volt az Isten gondolatában, mikor megalkotta az embert, a teremtés koronáját s ebben is ígéré a halhatatlanságát. Mert az egyszerűség gondolata a tökélelenség fogalmával szoros kapcsolatban áll, sőt attól elválaszthatatlan. Ez az örök lépcső, melyre a haladás gyermeke az értelem erejével támaszkodva följuthatott az életnek mai magaslatára. Az a körülmény, hogy a lépcsők nemcsak fölfelé, hanem lefelé is vezetnek, semmit sem változtat az ősi erény szabályán és törvényén. Mert, míg tiszta ez a lépcső, míg a kétarcu és mégis arcátlan eblelkűség fertőjébe süllyedt képmutatás be nem szennyezi, a mesterietlen mesterkélttség fel nem töri, addig kifelé az ismeretekben való gazdagodás, befelé az érzelmek mélységében való növekedés, gyarapodás a biztos útja. Ez vezetett különböző korokban a művelődés széles és tágas mezejére, hol az élet a maga dús hajtásait ennek az áldott lelki napsütésnek, az *emberi nemes természet önmagához való hűségének* köszönhette. Vallásokban is a haladásnak ez a mértéke és irányjelzője, mellyel azok az élethez igazodhatnak s betarthatják az életstandardot. Hol szárazság, inség fenyeget, úgy hat ez a lelkitörvény, mint egy gazdag öntözőcsatorna, mely ismeretlen mélységekben láthatatlan ősforrásokból táplálkozik s ki nem szikkad soha. Kor-

* Wilde O.: „A szépség filozófiája“.

szakok emelkedése, vagy súlyedése a történelmen át — szerintem — itt leli magyarázatát, e természetes csatornának az életbe való bekapcsolásában, avagy más mesterségesek készítésében és alkalmazásában. Az a vallás, melyik a termékenységnek ezt a forrását figyelmen kívül hagyja, mellőzi az élet harcában, hovatovább mozgókórházzá válik. Csak fáradtak és sebesültek fölszedésére, ápolására van gondja, de irányításban nem vesz részt s arra nem is képes. Szövevényes hitrendszernek iskoláinak hijával sohasem volt a világ sem a régi, sem az újabb időkben. S amennyiben tagadták meg a külsőségre törekvő vallási ismeretek és alakulatok ezt a benső erőt, annyiban fordítottak hátat az életnek. A szívnek Teremtőjével való — hazug, tételes formák korlátjaival el nem választott — tiszta kapcsolatát sürgeti a próféta, mikor Isten szájába adja: „Irgalmasságot akarok és nem áldozatot!” S mikor a próféták fejedelme tanít: „Legyetek tökéletesek . . .” „egymást szeressétek” — visszhangot ad a lélek legmélyéről feltörő örök kijelentésnek. A reformátor nagyságát is az egyszerűvé sűrített hiteszme méri és szolgáltatja, mely, mint egy kiásott kincsre, hívja föl a figyelmet a rég elfeledett igazságra: „a hit Isten ajándéka”. Árulásnak, hitszegéssel határos képmutatásnak sehol semmi nyoma. Ezek a tanítások, igazságok lélekből fakadtak, az egyszerűség talajában gyökereznek, onnan nőttek, azért ígérek gazdag gyümölcsöket.

De miért nem adnak, miért mindig csak ígérek ebből a gyümölcsből, a nagy aratásból, az élet idvességéből? Hol az a vallás, mely végre már egyszer valóra váltja ígéretét? Ez a kérdés, melyben benne van a felelet is. Az eszményekkel telített élet gazdag szüretelése késni fog mindaddig, míg az emberek, kiknek a tanítás szólott, kik azt tovább adták: a bölcsesség igéit inkább a szájukban, mint a szívükben hordozzák. *Minden vallási ígéret a szíveken keresztül érik valóssággá.* A vallás igazságait sohasem szabad merev hittételek holt ciszternáiba zárni és messzi idők készletül elraktározni. Azoknak az igazságoknak levegő kell, élet kell, hogy mindig élővizet nyújthassanak a szomjazónak. Az élet megbecsülése nélkül nincsen igaz vallás és vallásosság. Nem régeből borzadva olvastam a vallásosságnak egy sajátságos, újabb válfajáról. Egy orosz fiakeros egymásután több tucat embert megfojtott s kiszendevett áldozatai mellett szörnyű ájtatossággal

térdelve vezekelt és imádkozott. Valami ehhez hasonló, ha műveletében nem is ilyen rémséges a szertartásos körülrajongása azoknak az üres formuláknak melyekben a lényeket, az életet mi fojtottuk meg. Vallásnak nem hullákkal kell operálni. Vallásunknak, az ember vallásának fenséges kultusza: az élet istentisztelete. Minden kultusz, mely ettől eltér, a vallási értéknek hamis mérlege. Az életnek sohasem kellene meghazudtolnia a vallást s a vallásnak az életet.

Valamikor a nagy mesemondó, Jókai után az unitáriusokat úgy ismerték, hogy ez a felfogásával a többi vallástól elütő, különös szerzet, felfogásának megfelelően különös életet is él. Ájtatos zsolttárokat énekelnek s növényi táplálékot esznek. A bosszuállást nem ismerik, egymás között a testvéri érzést ápolják. Tíz évvel ezelőtt történt, hogy egy eleven unitárius pap együtt utazott a hullámzó Balaton tetején ringó propelleren egy felsőmagyarországi földesurral. A földesur kíváncsi volt az előtte ismeretlen vallásra s kérte a papot, magyarázná meg neki, miféle fán terem ez a hit. Egyben pedig nyújtja az utitárs elé ezüst burnószelencéjét, de az udvariasan elhárítja magától azzal, hogy nem dohányzik. Akkor a földesur megkínálja az előtte lévő habzó hűsítőből. De a pap csak tovább tiltakozik: „köszönöm, nem élek szeszes itallal”. „Igazi unitárius!” — tört ki erre az elismerés a kínálóból s több magyarázatra nem volt szükség.

Az életről lemondani holmi hasznossági szempontokból, mellékcélokért egyáltalán nem keresztényi és nem unitárius ideál. De az életről lemondani magáért az életért mindig vallási eszmény marad s nemes emberi kötelesség. Ezt a kötelességet vállalnunk kell. Ami nem szükséges tartozéka, csak felesleges ballasztja az életnek, attól lehetőleg menekedjünk. Mint az előrelátó légi utas lenn hagyja a földön felszereléséből mindazt, ami röpülésében csak gátolná, sőt földre vetné: úgy kell nekünk is elindulnunk és menetelnünk az élet ideáljai felé. Vallásra van szükségünk, mely — akár unitárius, akár nem unitárius a neve — épen úgy ráillik a mai kor lelkére, mint a székely leány sudár termetére maga fonta, maga szötte és saját maga készítette egyszerű ruházata. S főleg életre van szükségünk, őszinteségből és becsületességből, egyszerűségben és nemeségből, szépségből és erőben kiforrott életre, melyet, mint szent vallást hiszünk, vallunk és követünk. Bölcséleti irányok, hit-

rendszerek alapozása, felépítése helyett építsük meg a szívnek katedrájával az élet templomát. Ebben keressük minden célok eredőjét, az értelmet és értéket. Mert az élet nem elmélet s az elmélet még nem élet. Az igazi élet multat vissza nem siró, jövőtől nem rettegő, állandó éber kötelességteljesítés; bölcselkedés nélküli bölcsesség.

Keresztesi Dénes.

Aggodalomban.

*Oh símogasd meg gyötrött lelkemet,
Mikor epedve száll, sóvárg Feléd.
Ha esdem biztatásod szent jelét,
Szellemkezed szívem érintse meg.*

*Ölelj, ölelj, ha kétség kínja mar
S reményvesztetten állok védtelen ...
Jóságkendőd törülje bús szemem
S hályog hulljon, mely tőlem eltakar.*

*Ringasa öledben csitult gyermeked,
Sugárzó lényed hasza át valóm ...
Zord éj után, tündöklő hajnalon
Gyógyult szívem himnuszt zengjen Neked.*

Ürmösi Károlyné.